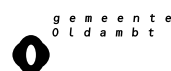

Toekomst- agenda Groningen

Den Haag/Groningen,
3 februari 2021

Inhoud

1 Inleiding	3
1.1 Aanleiding	3
1.2 Opbouw toekomstagenda en leeswijzer	3
2 Toekomstagenda Groningen	4
2.1 Een duurzame toekomst voor Groningen	4
2.2 De inzet: een extra investering met een concrete toekomstagenda	5
2.3 Borging van de samenwerking in een langjarig partnerschap	6
3 Lijn 1: Woningbouw & leefbaarheid	8
3.1 Algemene beschrijving thema	8
3.2 Beschrijving afspraken	11
3.3 Samenhang tussen afspraken en borging langjarig partnerschap	12
4 Energietransitie: Groningen als koploper	13
4.1 Algemene beschrijving thema	13
4.2 Beschrijving afspraken	15
4.3 Samenhang tussen afspraken en borging langjarig partnerschap	16
5 Regionale economie	17
5.1 Algemene beschrijving thema	17
5.2 Beschrijving afspraken	19
5.3 Samenhang tussen afspraken en borging langjarig partnerschap	21

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Op 6 november 2020 zijn er bestuurlijke afspraken gemaakt over de versterkingsopgave. Door de uitvoering van die afspraken kan iedereen veilig wonen, werken en naar school gaan in Groningen. Ook wil de Nederlandse overheid zich inspannen om bij te dragen aan een duurzame toekomst voor de regio. Daarom is op 6 november ook afgesproken dat naast de investeringen in woningen en integrale programma's nadere bestuurlijke afspraken worden gemaakt op kabinetsniveau, waarin Rijk en Regio samenwerken aan een toekomstagenda Groningen. Inzet van deze toekomstagenda is de economische en duurzame ontwikkeling van de regio door het maken van concrete afspraken over de thema's woningbouw, energietransitie en regionale economie, om de beschikbare middelen, expertise en samenwerking zo effectief mogelijk in te zetten, in samenhang met beleid van de verschillende overheden, de ontwikkeling van Groningen als NOVI-gebied en het Nationaal Programma Groningen. Rijk en regio blijven met elkaar in gesprek over de verdere ontwikkeling van Groningen, en agenderen hier de relevante thema's voor.

1.2 Opbouw toekomstagenda en leeswijzer

De uitvoeringsagenda bestaat grofweg uit twee delen:

- Deel I (hoofdstuk 2): Bestuurlijke kop
- Deel II (hoofdstuk 3 t/m 5): Afspraken tussen Rijk en regio

De *bestuurlijke kop* vertelt de inhoudelijke logica achter en samenhang van de uitvoeringsagenda Groningen. Daarmee wordt direct het perspectief geschetst waar de uitvoeringsagenda een bijdrage aan zal leveren. In de bestuurlijke kop wordt ook aangegeven hoe de afspraken op lange termijn wordt geborgd.

De *afspraken* betreffen concrete afspraken op de thema's Woningbouw & Leefbaarheid (hoofdstuk 3), Energietransitie (hoofdstuk 4) en Regionale Economie (hoofdstuk 5). Het gaat om afspraken bestaan hoofdzakelijk uit het toegankelijk maken van bestaande middelen, samenwerkingsafspraken en het positioneren van Groningen op de korte en lange termijn. Bij alle hoofdstukken zal ook worden ingegaan hoe de samenwerking op lange termijn wordt geborgd.

2 Toekomstagenda Groningen

2.1 Een duurzame toekomst voor Groningen

Voor een duurzame ontwikkeling van de regio met nieuwe kansen om een substantiële bijdrage te leveren aan nationale opgaven is het nodig om als Rijk en regio samen te werken en te investeren in de toekomst van Groningen. De regio Groningen heeft veel potentie. Groningen is de zesde stad van Nederland en is een van de snelst groeiende steden van Nederland. Het buitengebied is krachtig met mooie dorpen en steden, innovatieve agrariërs en veel aandacht voor leefbaarheid. De universiteit, hogeschool en belangrijke kenniscentra (bijv. het VN-kenniscentrum voor klimaatadaptatie) vormen samen met het bedrijfsleven een broedplaats voor talent, innovatie en startups. Energie, Healthy Ageing en digitalisering zijn sterke sectoren waarin Groningen de potentie heeft om (inter)nationaal te scoren en koploper te zijn in de energietransitie. De chemische industrie loopt voorop in vergroening en verduurzaming. Tegelijkertijd spelen een aantal nationale opgaven in Groningen met een grote urgentie. Op geen andere plek liggen groei en krimp zo dicht bij elkaar. Nergens in Nederland is de urgentie van het gas af te gaan zo groot als in Groningen en nergens zijn de ambities om deze transitie te versnellen zo hoog.

Het aantrekkelijke vestigingsklimaat rond de stad Groningen en het havencluster Eemshaven/Delfzijl zijn groeibriljanten die met een verbeterde bereikbaarheid (zowel regionaal als met de Randstad en Duitsland) nog beter tot ontwikkeling kunnen komen. We onderschrijven het belang van goede verbindingen voor zowel goede bereikbaarheid van de regio als bereikbaarheid binnen de regio. Dit vraagt om investeringen in het versterken van deze bereikbaarheid over spoor, weg en water. De focus ligt op het ontwikkelen van een robuust, veilig, slim en duurzaam multimodaal mobiliteitssysteem in de regio en de stad en tussen de regio, de Randstad en overige economische kernzones in Nederland en Duitsland. Een deel van de opgave is opgenomen in het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT).

Rijk en regio investeren daarom samen in Groningen. Door de komende jaren structureel samen werk te maken van het realiseren van de potentie van de regio en het oplossen van de maatschappelijke opgaven, kunnen we Groningen hernieuwd perspectief bieden en kan Groningen een substantiële bijdrage leveren aan (inter)nationale opgaven.

2.2 De inzet: een extra investering met een concrete toekomstagenda

Een duurzame toekomst voor Groningen vereist zowel versterking van het vestigingsklimaat (wonen en leefbaarheid) als het verder stimuleren van de regionale economie, in het bijzonder door kansen met betrekking tot de energietransitie te verzilveren. In Groningen willen we de grote transitie maatschappelijk en economisch laten renderen. Om tot betekenisvolle samenwerking en investeringen te komen die hieraan bijdragen, wordt de Toekomstagenda Groningen opgesteld. Daarin maken Rijk en Regio concrete afspraken om de beschikbare capaciteit en middelen zo effectief mogelijk in te zetten, in samenhang met beleid van de verschillende overheden, de ontwikkeling van Groningen als NOVI-gebied en het Nationaal Programma Groningen. Deze afspraken zijn concreet en dienen als extra perspectief. Deze toekomstagenda is daarbij pas het begin: Rijk en regio gaan een langjarig partnerschap aan om ook toekomstige uitdagingen ook samen op te pakken. Op die manier zetten Rijk en Regio een kansrijk toekomstperspectief neer en helpen we Groningen versneld verder. Dat doen we langs de volgende lijnen:

Lijn 1: We versterken de woningbouw en de leefbaarheid

Met betrekking tot wonen kent Groningen grote uitdagingen. Een oververhitte woningmarkt in de stad Groningen, krimpproblematiek in het oosten en noorden van de provincie en grootstedelijke problematiek in kwetsbare wijken. We zetten in op het goed accommoderen van de krimp- en woningbouwopgave en de leefbaarheid in kwetsbare wijken.

Lijn 2: We zetten in op Groningen als koploper in de energietransitie

Groningen is belangrijk voor de Nederland. Zo bouwt Groningen aan een groene waterstof economie en verduurzaming van de gebouwde omgeving. Momenteel levert de regio een groot deel van de nationale (fossiele en duurzame) energie. Nederland heeft als doel om in 2050 duurzaam en CO₂-neutraal te zijn. Groningen loopt hier in haar ambities op vooruit en wil met het Noorden dé energieregio van Nederland te worden. Zo wil de stad Groningen wil in 2035 CO₂-neutraal zijn en heeft de provincie de ambitie dat het OV in 2035 emissieloos is. Groningen ontwikkelt zich van gaswinningsgebied naar dé kennis- en innovatieregio voor de energie- en warmtetransitie. Met alle andere energie ontwikkelingen kunnen veel banen in de energiesector behouden blijven én creëren we nieuwe werkgelegenheid. Tot slot wordt de uitrol van de investeringsagenda waterstof een belangrijke pijler voor de energievoorziening van de toekomst: met opslag van energie, mobiliteit en waterstof als bron voor de industrie.

Lijn 3: We versterken het vestigingsklimaat voor een stabiele regionale economie

De potentie van Groningen is groot, mits de belangrijkste randvoorwaarden worden ingevuld voor een regionale economie die klaar is voor de toekomst. Daarom werken het bedrijfsleven en overheden samen om werknemers op te leiden voor de banen van de toekomst en weerbare arbeidsmarkt en stimuleren we het MKB en de agrarische sector vanuit de bestuurlijke afspraken. Ook liggen er kansen op het gebied voor samenwerking op de andere sterke sectoren, zoals Healthy Ageing en digitalisering die nog nader moeten worden verkend.

2.3 Borging van de samenwerking in een langjarig partnerschap

Met deze toekomstagenda staan we aan het begin van een langjarige samenwerking tussen Rijk en regio op het gebied van Wonen & Leefbaarheid, Energietransitie en Regionale Economie. De afgelopen periode heeft het Rijk zich ingespannen om samen met de regio de kansen in Groningen te verzilveren voor deze verschillende onderwerpen. Ook de komende jaren zal ze dat blijven doen. Tegelijkertijd levert de regio een grote bijdrage aan het realiseren van Rijksdoelstellingen, door bijvoorbeeld voorop te lopen in de energietransitie of als

Het Rijk en de Regio Groningen gaan een langdurig partnerschap aan: de Toekomstagenda Groningen. Beeld van het festival Grasnapolsky in Scheemda (Foto Stella Dekker, 2019), in de vroegere strokartonfabriek De Toekomst bij Scheemda.

voorbeeld te dienen voor de rest van het land als het gaat om het oplossen van krimpproblematiek.

Het langjarig partnerschap tussen Rijk en regio borgen we door de afspraken met een ruimtelijke component in deze uitvoeringsagenda onderdeel te maken van het plan van aanpak voor NOVI-gebied Groningen. Daarmee blijven Rijk en regio aan elkaar verbonden, ook in nieuwe Haagse verhoudingen met de komst van een nieuw kabinet. Ook koppelen we nieuwe afspraken aan lopende partnerschappen waarin ambtenaren van Rijk en regio al succesvol met elkaar samenwerken, zoals op waterstof en de warmtetransitie en waar nog onvoldoende samenwerking is gaan we nieuwe partnerschappen aan.

Sommige onderdelen en thema's uit de Toekomstagenda Groningen kennen echter ook eigen processen en procedures, zoals het MIRT, het NPG of besluitvorming in Brussel. Overeenkomst tussen deze onderdelen en thema's is wel dat zij allen betrekking hebben op dezelfde regio en het in dat verband ook voor de hand ligt deze in samenhang te bespreken. Met deze Toekomstagenda wordt geen parallel spoor gecreëerd maar wordt voor de thema's de regio betreffend met inachtneming van bestaande processen en procedures integraal en in samenhang besproken. Het partnerschap betekent dat Rijk en regio zich in deze verschillende processen actief inzetten voor realisatie van de toekomstagenda. De thema's zoals benoemd in de toekomstagenda hebben een dusdanige impact op het toekomstperspectief van de regio en voor het adresseren van nationale opgaven dat integraal strategisch overleg op bestuurlijk niveau gerechtvaardigd is. Rijk en regio spreken over 6 maanden de uitwerking en voortgang van de onderscheiden onderdelen van de toekomstagenda te bespreken in een bestuurlijk overleg op met relevante bestuurlijke afvaardiging op kabinetsniveau.

3 Lijn 1: Woningbouw & leefbaarheid

3.1 Algemene beschrijving thema

Met het Nationaal Programma Groningen zetten we reeds in om Groningen een regio te maken waar het goed wonen, werken en recreëren is. Maar met betrekking tot wonen kent Groningen grote uitdagingen. Aan de ene kant is de woningmarkt in de stad Groningen oververhit en moeten er de komende jaren 20.000 woningen worden bijgebouwd. Aan de andere kant speelt in het oosten en noorden van Groningen krimpproblematiek die voorzieningen en leefbaarheid onder druk zetten. En dan is er ook nog stedelijke problematiek in Groningen-Noord en Hoogezand waar onder andere verpaupering, een lage sociaaleconomische status en criminaliteit steeds meer hand in hand gaan. Naast de grootstedelijke problematiek en de krimp hebben we ook oog voor problematiek in kleinere steden als Hoogezand, Veendam, Stadskanaal en Winschoten. Dit vraagt om intensieve samenwerking tussen Rijk en regio in deze uitvoeringsagenda waar het gaat om deze onderwerpen. Uiteraard proberen we daar nu al stappen in te zetten, maar ook in de nieuwe kabinetsperiode blijven Rijk en regio elkaar

op deze onderwerpen vinden. Waar mogelijk doen we dit integraal zoals in het langjarige partnerschap van de uitwerking van Groningen als NOVI-gebied.

Krimp

De Groningse krimpregio's (Oost-Groningen, Eemsdelta en Het Hogeland) hebben en krijgen te maken met uitdagingen vanwege de (toekomstige) bevolkingsdaling en de daarbij komende druk op de vitaliteit van voorzieningen en opgaven op de woningmarkt. Zonder interventie wordt in deze regio's niet tot een vergelijkbare vernieuwing, kwaliteitsverbetering en verduurzaming van het woningbestand als gemiddeld in Nederland gekomen. De praktijk is dat vanwege de lage woningprijzen in deze regio's het realiseren van nieuwe woningen financieel minder aantrekkelijk is waardoor de nieuwbouw hier fors achterblijft bij andere delen van Nederland. Het gevolg is dat kwaliteitsvraag minder goed bediend wordt. Naast deze fysieke opgave is er een opgave om het voorzieningenniveau en daarmee de leefbaarheid in Groningse krimpregio's op peil te houden.

Rijk en Regio spreken af gezamenlijk de Groningse krimpproblematiek in Oost-Groningen, Eemsdelta en Het Hogeland te adresseren in de uitvoeringsagenda Groningen en hierbij in te zetten op een integrale aanpak van de uitdagingen en kansen in de krimpregio's met als belangrijke focus op A. de woningmarktopgaven (waaronder de benodigde kwaliteitsverbetering) en B. de toegankelijkheid/nabijheid van voorzieningen voorzieningenniveau in relatie tot leefbaarheid.

voeten te geven. Rijk en Regio maken afspraken om de deze woningbouw-opgave substantieel te versnellen.

Kwetsbare wijken – wijkvernieuwing

In zowel stad als regio zijn kwetsbare gebieden, in steden en dorpen. In die gebieden is sprake van een kwalitatief laagwaardige en energetisch slechte woningvoorraad en sleetse openbare ruimte. In de wijk- en dorpsvernieuwing worden deze opgaven reeds geadresseerd, waar mogelijk

Toekomstige woningbouw in de stad Groningen: de nieuwe wijk Stadshavens, aan het Eemskanaal. Impressie: Gemeente Groningen

Woningbouw Stad

De stad Groningen is een van de snelst groeiende steden van Nederland met grote druk op de woningmarkt. Tot 2030 moeten er 20.000 nieuwe woningen worden gebouwd waarvan een groot deel binnenstedelijk op inbreidingslocaties. In januari 2019 heeft de gemeente Groningen als eerste stad in Nederland een woondeal afgesloten met het Rijk om deze opgave handen en

is samenhang met opgaven in het sociaal domein, maar middelen blijven ontoereikend. Rijk en Regio willen deze kwetsbare gebieden stevig adresseren met een integrale aanpak met zowel aandacht voor de fysieke aspecten (herstructurering, aardgasvrije wijken) als de sociale aspecten (sociaal-economische status bewoners, veiligheid, economie).

Sociaal Domein

In de regio Groningen is een stapeling van sociaal economische factoren die zorgen voor een lage sociaal economische status meer en zwaarder zorggebruik en daarmee hogere kosten dan in de rest van Nederland. In stad en regio is sprake van bovengemiddelde armoede en kansenongelijkheid. 5 van de 10 gemeenten (in Nederland) met de laagste kansen liggen in Groningen, met Midden-Groningen op plek twee. Daarmee is er sprake van intergenerationale armoede, een verhoogd percentage van kinderen dat op groeit in een gezin met uitkering en zeer hoge vraag naar jeugdzorg en een ongezonde leefstijl.

De plek van je wieg mag niet je kansen in het leven bepalen, maar doet het al te vaak. Met wijk- en dorpsvernieuwing probeert de regio deze complexe en langdurige problematiek integraal aan te pakken, dicht bij de mensen met gerichte interventies. Echter, deze complexe opgave gaat de (financiële) capaciteit en sturingsmogelijkheden van de gemeenten te boven. Tegelijkertijd is er in Groningen een krachtige preventiecoalitie van kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en uitvoeringspartners om de transformatie innovatief door te zetten. Rijk en regio gaan in gesprek waar er belemmeringen zijn om daarop innovatieve werkwijzen toe te passen.

Aan de westkant van de stad Groningen, op het terrein van de vroegere suikerfabriek, verrijst de nieuwe wijk De Suikerzijde. Impressie: Gemeente Groningen.

3.2 Beschrijving afspraken

Krimp

- Rijk en regio spreken af dat de gemeenten in de krimpregio's (Het Hogeland, Eemsdelta en gemeenten in Oost-Groningen) betrokken worden bij de uitwerking van het Volkshuisvestingsfonds (VHF). Vanuit de gemeenten met aardbevingsproblematiek kan kennis geleverd worden over hun specifieke ervaring met de herstructureringsaanpak.
- Rijk en regio spreken af dat de regio vanuit het NPG, de regiodeal Oost-Groningen, transitiefonds particuliere woningvoorraad en gemeentelijk RO budget waar mogelijk co-financiert. Tijdspad: 10 jaar.
- Rijk en regio spreken af te verkennen welke voorzieningen in stand moeten blijven om een basisvoorzieningen-niveau (scholen, zorg, bibliotheken, sport, cultuur) te garanderen, en welke instrumenten/middelen daarvoor nodig zijn. Hier ligt een koppeling met de ontwikkelstrategieën en het toekomstperspectief van de NOVI. Er kan hierbij ook gekeken worden naar de lessen uit Duitsland en mogelijke andere EU landen.
- Rijk en regio spreken af om de kansen die zich voordoen op bijvoorbeeld het volkshuisvestingsfonds, transformatiefaciliteit, kabinetsfiche, nieuw Regeerakkoord samen op te pakken ten einde een bijdrage voor de krimpregio's in Groningen hieruit te effectueren.
- Rijk en Regio spreken af om deze samenwerking langjarig vorm te geven. Dit betekent dat bestaande contacten worden geïntensiveerd, maar ook dat deze aanpak zijn beslag krijgt in Groningen als NOVI-gebied en de omgevingsagenda Noord (welke een horizon heeft tot 2050).

Woningbouw

- Rijk en regio maken afspraken over de inzet van het Expertteam Woningbouw en overige expertise BZK ten behoeve van kansrijke aanvragen voor de **2^e tranche Woningbouwimpuls** ten behoeve van Stadshavens en Suikerzijde en voor de **3^e/4^e tranche Woningbouwimpuls** voor EKZ4 en Stationsgebied-Zuid.
- Rijk en regio maken afspraken over de uitwerking van de prioritaire woningbouwgebieden Suikerzijde en Stadshavens zoals aangegeven in de NOVI.
- Rijk en regio maken afspraken over de uitvoering van de verstedelijkingsstrategie in de Regio Groningen-Assen.

Kwetsbare wijken - wijkvernieuwing

- Rijk en regio spreken af gezamenlijk inzet te plegen om:
 - Aandacht te hebben voor kwetsbare stedelijke gebieden in Groningen op het gebied van veiligheid, leefbaarheid, duurzaamheid, sociale economische status van bewoners en wonen.
 - Met behulp van huidige beleidsinstrumenten (citydeals, woondeals, regiodeals, NPG etc.) te werken aan een gebiedsgerichte aanpak en zorgdragen dat huidige en toekomstige Rijksinstrumentarium aansluit bij de integrale opgave waar gezamenlijk meerjarig op samengewerkt wordt.
 - De kansen die zich voordoen op deze terreinen (bijvoorbeeld het volkshuisvestingsfonds, transformatiefaciliteit, kabinetsfiche, nieuw Regeerakkoord) samen op te pakken teneinde een bijdrage voor Groningen hieruit te effectueren.

- In de uitwerking en operationalisering van Rijkstrajecten in relatie tot Groningen zal zoveel mogelijk synergie en koppelkansen worden gezocht.
- Rijk en Regio spreken af om deze samenwerking langjarig vorm te geven. Dit betekent dat bestaande contacten worden geïntensiveerd, maar ook dat deze aanpak zijn beslag krijgt in Groningen als NOVI-gebied (welke een horizon heeft tot 2050).
- Met kwetsbare stedelijke gebieden (zoals hierboven beschreven) worden specifiek bedoeld: Groningen-Noord, Beijum/Lewenborg en Hoogezand-Sappemeer.

Sociaal Domein

- Rijk en regio gaan in gesprek waar er belemmeringen zijn om daarop innovatieve werkwijzen toe te passen.

Erfgoed, Landschap en ruimtelijke kwaliteit

- Rijk en regio zetten de goede samenwerking op ruimtelijke kwaliteit, erfgoed en landschap voort. Deze meerjarige en duurzame inzet komen tot uiting in onder meer het NPG, erfgoedprogramma en NOVI gebied Groningen. We houden hierbij rekening met de kwaliteiten van ons landschap zoals het Werelderfgoed Waddenzee.

3.3 Samenhang tussen afspraken en borging langjarig partnerschap

Met dit pakket aan maatregelen zetten Rijk en regio zich nu in voor extra woningbouw, het opvangen van de gevolgen van krimp en het aanpakken van de stedelijke problematiek. Het belang hierbij is wel dat deze uitdagingen integraal en langjarig worden opgepakt. Daarom zullen deze ook een plek krijgen in de uitwerking van Groningen als NOVI-gebied. Dit zorgt ervoor (samen met het feit dat de uitdagingen op het gebied van wonen en leefbaarheid in Groningen zullen worden geadresseerd bij een nieuw kabinet) dat Rijk en regio hier ook de komende periode op samen zullen werken. Ook lopen er andere processen (Omgevingsagenda Noord-Nederland, Verstedelijkingsstrategie Groningen-Assen Regiodeals Groningen-Noord en Oost-Groningen) waarin deze afspraken worden betrokken.

4 Energietransitie: Groningen als koploper

4.1 Algemene beschrijving thema

Op één onderdeel zal er de komende jaren met name veel gaan veranderen en dat is wat er in de plaats gaat komen van het Groningse aardgas. Weinig andere regio's in Nederland worden zo direct geraakt door de gevolgen van de energietransitie als Groningen. Het dichtdraaien van de gaskraan vraagt naast alternatieve warmtebronnen ook om innovatieve industrieën, het creëren van nieuwe arbeidsplaatsen en passende educatie die mensen daarvoor opleidt en omschoolt. Groningen heeft dan ook hoge ambities: voorop (blijven) lopen in de energietransitie, dit laten zien met de uitrol van een waterstof ecosysteem, vergaande elektrificatie en de warmtetransitie. We onderschrijven het belang van de (transformatie van) industrieterreinen in de stad Groningen en de regio, zoals bij Veendam en Stadskanaal. Om dit te laten zien zijn concrete projecten, expertise en publiek-private financiering nodig. Dat vraagt om intensieve samenwerking tussen Rijk en regio in deze uitvoeringsagenda waar het gaat om deze onderwerpen, zodat Groningen de rol van koploper kan vervullen. Uiteraard proberen we daar nu al stappen in te zetten, maar ook in de toekomst en de nieuwe kabinets-

periode blijven Rijk en regio elkaar op deze onderwerpen vinden, onder andere in het langjarige partnerschap.

De Noordzee gaat een belangrijke rol spelen bij het verduurzamen van de Nederlandse energiemix. Het Rijk kent de belangrijke positie, de ambities en de gunstige uitgangspunten van de provincie Groningen om bij te dragen aan de toekomstige energievoorziening en betreft deze nadrukkelijk bij het zoeken naar nieuwe windenergie-gebieden op zee voor de periode tot en na 2030. In deze zoektocht bekijkt het Rijk dan ook met een positieve grondhouding de mogelijkheden voor (het aanlanden van) windenergie boven Groningen om perspectief te kunnen bieden aan de regio op het gebied van elektrificatie van de industrie en waterstof. Rijk en regio zien ernaar uit om in het proces naar het Programma Noordzee 2022-2027 de beleidskeuzes en ambities waarin er sprake is van wederkerigheid, gezamenlijk verder gestalte te geven.

Waterstof

De uitrol van het investeringsplan waterstof wordt een belangrijke pijler voor de energievoorziening van de toekomst: met versneld meer opwek van duurzame energie, met opslag van energie, emissieloze mobiliteit en waterstof als bron voor de industrie in de Eemshaven en Delfzijl. Doel van het investeringsplan is het opzetten van een volwaardig waterstofecosysteem in Noord-Nederland. Noord-Nederland heeft de potentie en de eigenschappen die nodig zijn voor het opzetten van een waterstofecosysteem:

- Ruimte voor versneld wind op zee
- Ruimte voor electrolyzers in de Eemshaven
- Ruimte voor opslag in zoutcavernes

- Ruimte voor transport in het gasnet
- Ruimte voor gebruik van waterstof in de (bestaande en nieuwe) industrie- en zware transportsector
- Ruimte voor human capital, voor kennis en innovatie

Dit maakt Noord-Nederland zeer kansrijk voor het realiseren van een systeemtransitie. Hiermee kan een belangrijke bijdrage worden geleverd aan het halen van de klimaatdoelen voor Nederland als geheel, competitief voordeel in Europa (tijdens het opstarten Nederland/ Groningen als gids; op lange termijn in een importsysteem als kennis en innovatiehub). Bovendien biedt het een groen groeiperspectief voor de regio.

De haven van Delfzijl loopt voorop in de verduurzaming van de industrie.
Foto: Koos de Wit

Warmtetransitie

Zoals gezegd, nergens wordt de urgentie om van het gas af te gaan zo gevoeld als in Groningen. En nergens zijn de ambities om dit te realiseren zo hoog als in Groningen. Daarom zetten rijk en regio in op het versnellen van de energietransitie in de gebouwde omgeving in Groningen zodat Groningen koploper in de energietransitie wordt. Naast investeringen en het ontwikkelen van een transitiecentrum Groningen is er behoefte aan experimenteerruimte om de warmtetransitie in, met name de stad Groningen, verder te brengen. Dit gaat specifiek over innovatie en in kaart brengen warmtebronnen.

Verduurzaming industrie

De industrietafel Noord Nederland heeft als eerste in Nederland een ambitieus plan op tafel gelegd om in 2050 geen CO₂ meer uit te stoten of zelfs netto gebruiker van CO₂ te worden. De bestaande industrie investeert daarvoor honderden miljoenen in grensverleggende industriële projecten (o.a. procesinnovatie en elektrificatie).

4.2 Beschrijving afspraken

Waterstof

- Rijk en regio spreken af dat er circa 50 mln. subsidie gaat naar de realisatie van het DJEWELS project, mits de staatssteuntoets wordt doorstaan.
- Rijk en regio spreken af om in een serie sessies de mogelijkheden te verkennen voor de realisatie van het Noordelijke waterstofinvesteringsplan. Hierbij wordt gekeken naar wind-op-zee, infrastructuur, projectondersteuning en meer in relatie tot waterstof.

- Rijk en Regio spreken af gezamenlijk de realisatie van een European Centre of Expertise on Clean Hydrogen te verkennen, waaronder de mogelijkheden in Europees verband (bijvoorbeeld via deelname aan Horizon Europe).

Samen met de haven van Delfzijl speelt de Eemshaven een sleutelrol in de energietransitie. Foto: Stella Dekker

- Verder staan er al een aantal werkafspraken tussen EZK en (partijen uit) de regio:
 - Ten aanzien van North2 stelt het consortium momenteel een notitie op met door hen geïdentificeerde beleidsbehoeften, met het oog op een beoogde haalbaarheidsstudie.
 - Ook ligt er een afspraak over het ontwikkelen van het windenergiegebied Ten noorden van de Waddeneilanden gelegen naast windpark Gemini, met een netaansluiting die aanlandt in Eemshaven
 - Ten slotte zijn er een aantal concrete waterstofprojecten in beeld voor de IPCEI, waarover EZK in gesprek gaat met de betreffende partijen, andere lidstaten en de Europese Commissie.

Warmtetransitie

Voortzetting van bestaande samenwerking

- Rijk en regio geven aan actief te blijven inzetten op de al lopende samenwerking.

WTCG

- Rijk en regio spreken af samen te werken aan de warmtetransitie in het Warmtetransitie Centrum Groningen (WTCG), door het bundelen en agenderen van lokale uitdagingen waar gemeenten tegen aanlopen bij het opstellen en uitvoeren van hun wijkplannen.
 - Zij zullen gezamenlijk een actieagenda op te stellen op waarbij ieder vanuit zijn eigen rol kan bijdragen aan een versnelling van de transitie in Groningen.

Versnelling ontwikkeling hoge temperatuur warmteopslag

- Rijk en regio spreken af de mogelijke effecten van hoge temperatuur warmteopslag mee te nemen in het kader van Kennisprogramma Effecten Mijnbouw (KEM)
 - Vanuit het Rijk en de regio zal voor de begeleiding hiervan capaciteit beschikbaar worden gesteld.
 - Bij de herijking van het vergunningstelsel voor mijnbouw zal door het Rijk samen met de regio naar de bevoegdheidsverdeling gekeken worden mede ten aanzien van warmteopslag in de lagen dieper dan 500 m.

Aardgasvrije wijken

- Om de koploperspositie van Groningen op het gebied van energietransitie en in het bijzonder zijn positie op het gebied van aardgasvrije wijken te bevorderen is de minister van BZK in gesprek met

vier gemeenten, met als doel vier extra wijken op te nemen in het programma aardgasvrije wijken, waardoor in totaal € 18,3 mln. extra wordt geïnvesteerd in Groningen. De aanvragen vormen de basis voor deze gesprekken. Naar verwachting de wijken definitief zullen worden gehonoreerd in het eerste kwartaal van 2021.

- Rijk en regio spreken af dat het Rijk voorwaardelijk 18,3 miljoen extra middelen toekent aan aardgasvrije wijken in het bevinggebied.

Zonnedorpen	Loppersum	5,2 miljoen
Krewerd, Godlinze, Holwierde	Delfzijl	5,1 miljoen
Steendam, Tjuchem	Midden-Groningen	4,0 miljoen
Zuidwolde	Het Hogeland	4,0 miljoen

4.3 Samenhang tussen afspraken en borging langjarig partnerschap

Met dit pakket aan maatregelen zetten Rijk en regio zich nu in voor een innovatieve economie, verduurzaming van energie, nieuwe werkgelegenheid en de positionering van Groningen als koploper in de energietransitie. Het belang hierbij is wel dat deze uitdagingen integraal en langjarig worden opgepakt. Innovatieve technieken staan nog in hun kinderschoenen, waardoor investeringen gepaard gaan langjarige samenwerkingstrajecten. Transitie gaat gepaard met een lange adem aan persisterende inzet en afstemming tussen overheid, bedrijfsleven en bewoners. Daarbij zal het klimaatvraagstuk ook bij een bij een volgend kabinet boven aan de agenda staan. Dit zorgt ervoor dat Rijk en regio hier ook de komende periode op samen zullen werken.

5 Regionale economie

5.1 Algemene beschrijving thema

Groningen wil de grote transitie maatschappelijk en economisch laten renderen. Die ambitie vraagt een gerichte versterking van de regionale economie gekoppeld aan bestaande

economie, digitalisering, en natuurinclusieve landbouw. Terreinen waar het Noorden een goede positie heeft maar die bestendiging behoeft. In de agrarische sector maken we de transitie naar natuurinclusieve landbouw in samenhang met uitdagingen op het gebied van klimaat. De energie-

Landbouw en duurzame energie bij de Eemshaven. Foto: Johan Bosma

opgaven zoals de verduurzaming van de agrarische sector, innovatie van het MKB en een modernisering van de arbeidsmarkt. Naast uitdagingen bieden de grote transitie kansen voor nieuwe economie: waterstof, circulaire

transitie biedt naar uitdagingen ook grote kansen voor het opleiden, om- en bijscholen van werknemers in de regio voor bijvoorbeeld de waterstof-economie. Daarnaast verkennen we de kansen voor samenwerking in de

Sterke sectoren in Delfzijl: chemie en duurzame energie. Foto: Bas Meelker

economische sterke sectoren van de regio. Rijk en regio gaan een langjarig partnerschap aan om deze ambitie te realiseren en de regionale economie te versterken. Daarbij investeert het Rijk, vanuit Europese fondsen, circa 500 mln in groene economische groei en digitale innovaties om de ambities van Groningen te realiseren.

Opleidingen en Arbeidsmarkt

In Groningen zijn er grote uitdagingen op de arbeidsmarkt. Tegelijkertijd zijn er kansen om gericht in te zetten om op te leiden en om te scholen richting nieuwe werkgelegenheid in de energietransitie, gezondheidseconomie en het mkb. Rijk en regio zetten zich in om de banen die verloren gaan in de energietransitie op te vangen en gericht samen te werken om toekomstbestendige onderwijsfaciliteiten te realiseren in nauwe relatie met het bedrijfsleven. Daarbij richten we ons specifiek op het opleiden en effectief omscholen van werknemers in sterke en toekomstbestendige regionale sectoren.

Sterke sectoren: Energie, Healthy Ageing, Digitalisering en Chemie

Groningen behoort op een aantal terreinen tot de (inter)nationale top. Groningen heeft de potentie om de Nederlandse koploper te worden in de energietransitie en Europees voorbeeld te zijn in de waterstofeconomie. Op het gebied van Healthy Ageing/ LSH worden in brede samenwerking integrale initiatieven ontwikkeld en wordt geïnvesteerd in onderzoek en kennisinfrastructuur. In de chemie zijn uitdagingen en grote kansen om verduurzaming te koppelen aan onderzoek en duurzame werkgelegenheid. En de digitale transitie versterkt de ICT sector en biedt veel kansen op het snijvlak van de andere topsectoren health en energie en op het terrein van cybersecurity en mobiliteit. Rijk en regio intensiveren waar nodig de samenwerking op deze terreinen.

5.2 Beschrijving afspraken

Opleidingen en Arbeidsmarkt

- Gezamenlijk integrale plannen voor MBO-campussen op de Suikerzijde (circulair/energie), Kardingse (vitaliteit/gezondheid), Appingedam en Winschoten op te stellen, met in het bijzonder aandacht voor de relatie met het bedrijfsleven en andere onderwijssectoren, Leven Lang Ontwikkelen trajecten en met zicht op bijdragen vanuit Rijk en regio in de realisatie.
- Als eerste stap verkennen BZK, EZK en OCW mogelijkheden om het Proef- en Oefencentrum (POCE) in samenwerking met bedrijfsleven te realiseren.

om een uitvoeringsgroep op te zetten. Vervolgens, als er mogelijkheden zijn, er gezamenlijk voor zorgen dat deze ook wordt gerealiseerd.

Mkb werkplaats en route

- Rijk en regio sluiten een samenwerkingsovereenkomst om ten eerste te kijken welke projecten er al lopen en welke initiatieven er zijn, om er voor te zorgen dat de overeenkomsten en verschillen duidelijk zijn.
- Ten tweede kunnen Rijk en regio daarna gezamenlijk verkennen welke initiatieven er genomen kunnen worden om onze intentie van opschaling te kunnen realiseren.

Op de Zernike Campus in de stad Groningen vinden agrarische industrie en hoger onderwijs elkaar: het fonkelnieuwe innovatiecentrum van Avebe, een wereldwijd opererende onderneming met haar hoofdvestiging in Veendam. Foto: Avebe

- Rijk en regio spreken af gezamenlijk de plannen voor de Scholingsalliantie Noord uit te werken waarbij werknemers uit de verschillende sectoren worden ondersteund in het om- en bijscholen richting nieuwe en vervangende arbeidsplaatsen. Er wordt gezamenlijk verkend wat er nodig is

Kennisprogramma katapult

- Rijk en Regio zetten een gezamenlijke werkgroep op om een opschaling van publiek-private samenwerkingen, waarin o.a. studenten en kennisinstellingen worden gekoppeld aan MKB'ers, te verkennen en te initiëren.

MKB en Agro

- Rijk en regio spreken af te komen tot een actieplan waarmee Groningse MKB'ers toekomstperspectief kan worden geboden en worden geholpen bij toegang tot liquide middelen om te kunnen investeren. Naast ondersteuning bij het in aanmerking komen voor schade- en versterkingsregelingen, kan bij toekomstperspectief worden gedacht aan innovatie, digitalisering, expertise of verduurzaming.
- **Agroprogramma:** Rijk en provincie spreken af om met het agro-programma een integrale aanpak te ontwikkelen die tegemoet komt aan de agrarische sector in het aardbeviingsgebied en waarbij wordt gestart met de complexe en schrijnende gevallen. In een tweede fase kan eventueel verbreding worden gezocht in het gezamenlijk opstellen van een toekomstperspectief voor de agrarische sector in het aardbeviingsgebied.
- **Biodiversiteit:** Rijk en provincie spreken af om samen te werken aan een effectieve aanpak voor biodiversiteitsherstel met daaraan gekoppeld een goed toekomstperspectief voor Groningse boeren (natuurinclusieve kringlooplandbouw), waarbij gestart wordt vanuit het Deltaplan Biodiversiteitsherstel en het Manifest "Naar een rijk platteland" (14 partijen doen een oproep aan de provincie voor strategie, regie en coördinatie op biodiversiteitsherstel en transitie naar een natuurinclusieve landbouw)
- **Bodem:** Rijk en provincie spreken af om in het kader van het Nationaal Programma Landbouwbodems te werken aan een strategie voor gezonde en vitale landbouwbodems in Groningen.
- **Eiwitstrategie:** Rijk en provincie spreken af om de goede samenwerking in het kader van de nationale eiwit strategie en het programma Fascinating voort te zetten en zich in te zetten voor het vinden van de benodigde financiering buiten LNV.
- **Stikstof:** Rijk en provincie spreken af om de samenwerking om elkaar te versterken in de stikstofaanpak voort te zetten. Relevant hierbij is de motie betreffende versneld afspraken maken met Provincies (nr. 48 Dik-Faber en Geurts, ingediend tijdens debat over de stikstofwet). Verdere uitwerking zal van deze afspraak zal in de loop van 2021 plaatsvinden.
- **Biologische landbouw / Farm-2-Fork strategie:** Rijk en provincie spreken af om, onder voorbehoud van de benodigde capaciteit, in 2021 te verkennen waar ze kunnen samenwerken en elkaar kunnen versterken. Een concretere afspraak zal pas na 21 januari a.s. mogelijk zijn, omdat er met het maken van beleid nog even wordt gewacht totdat de EC het 'organic action plan' als onderdeel van de Farm-2-Fork strategie publiceert.
- **Natuurinclusieve landbouw:** Rijk en provincie spreken af om in 2022 te verkennen hoe het partnerschap voor natuurinclusieve landbouw na de Regio Deal (2023) kan worden voortgezet.

Sterke sectoren

- Rijk en regio verbinden zich aan een langjarige samenwerking, waarin kansen voor sterke sectoren Energie, Healthy Ageing en Digitalisering nader worden verkend. Voorbeelden daarvan kunnen zijn de Campus Groningen en het Campus Community Fund.
- Rijk en regio spreken af zich in te zetten voor de plannen van Holland Malt voor realisatie van de eerste CO₂-vrije moutfabriek wereldwijd. Dit partnerschap komt tot uiting in overleg indien deze propositie zich niet lijkt te kwalificeren voor de daarvoor benodigde middelen.
- Rijk en regio spreken af met betrokken partijen de mogelijkheden te verkennen voor hoe innovatie in de industrie een bijdrage kan leveren aan energie-efficiency en netstabiliteit. Dit partnerschap komt tot uiting in overleg met betrokkenen waarin plannen uit de industrie centraal staan.

5.3 Samenhang tussen afspraken en borging langjarig partnerschap

Met dit pakket aan afspraken zetten Rijk en regio zich in voor een toekomstbestendige regionale economie die waar mogelijk bijdraagt aan (inter) nationale opgaven en doelstellingen. Innovatieve technieken staan nog in hun kinderschoenen, waardoor investeringen gepaard gaan langjarige samenwerkingstrajecten. Transitie gaat gepaard met een lange adem aan persisterende inzet en afstemming tussen overheid, bedrijfsleven en bewoners. Het is daarom van belang dat we integraal en langjarig samenwerken. Naast deze toekomstagenda borgen we de versterking van de regionale economie ook in samenwerking binnen het NPG, de NOVI, de uitwerking van het Just Transition Plan en het MKB- en agroprogramma.

Digitalisering brengt de sterke sectoren energie en healthy ageing op een hoger plan.
Foto: Stella Dekker

